

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РИНКОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОБОРОННО- ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

В. П. Горбулін, В. С. Шеховцов

Оборонно-промисловий комплекс (ОПК) України вже тривалий час перебуває в системній кризі. Його фінансування за залишковим принципом призвело до занепаду більшості оборонних підприємств, а в гірших випадках — до розпаду. За роки незалежності частка щорічних бюджетних коштів для закупівлі озброєнь і військової техніки (ОВТ) не перевищувала 2% від оборонного бюджету. Середній показник для країн НАТО — 20%. Якщо на момент набуття Україною незалежності кількість її оборонних підприємств становила близько 700, то на сьогодні — 237. Щодо створення конкурентоспроможної інноваційної оборонної продукції — ситуація ще гірша. Розробка інноваційних оборонних проектів в ОПК, основою яких є генерація нових знань, перебуває на нульовій позначці. Більшість підприємств ОПК використовують технології початку 90-х років минулого століття. Має місце звуження наукового потенціалу ОПК, консервація значної частини сектору фундаментальних наукових досліджень, скорочення обсягів науково-дослідних робіт зі створення новітньої продукції. До цього слід додати практично цілковиту відсутність внутрішнього ринку ОВТ та структурну невідповідність оборонно-промислового комплексу Воєнній організації держави.

Не кращий стан з підготовкою й виконанням директивних документів із реструктуризації ОПК. Виконання переважної більшості завдань, визначених Концепцією структурної перебудови ОПК України, не розпочато. Надії на прийняття Державну програму реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу

України (далі — Держпрограма ОПК) розвіялися, тільки-но з'ясувалося, що в ній не визначено фінансові потреби на її реалізацію. Роботи, започатковані Міністерством промислової політики України, щодо радикальних змін й уточнення Держпрограми ОПК та створення нової Стратегії розвитку та реструктуризації оборонно-промислового комплексу, незважаючи на попереднє обговорення перших результатів у Кабінеті Міністрів України, не набули узгодженості та достатньої інтенсивності.

Традиційна схема обґрунтування вимог щодо підтримки й розвитку оборонної промисловості «Сучасні загрози — Воєнна доктрина — Державні програми розвитку Збройних Сил та озброєння і військової техніки — Програма перебудови ОПК» не спрацьовує внаслідок динамічних воєнно-політичних змін у світі, невизначеності військово-політичного статусу країни, внутрішньої політичної нестабільності, хронічної нестачі коштів на розбудову Воєнної організації, консерватизму та майже повної безвідповідальності представників військового та оборонно-промислового українського керівництва за виконання прийнятих державних рішень в оборонно-технічній галузі.

Горбулін Володимир Павлович — доктор технічних наук, академік НАН України

Шеховцов Володимир Степанович — доктор технічних наук, заступник директора Дніпропетровського філіалу Національного інституту стратегічних досліджень

В умовах, які склалися, невідкладним державним завданням стає пошук шляхів впровадження радикальних змін в ОПК і процесів його реструктуризації.

Одним із реальних напрямів на цьому шляху може стати ринкова трансформація ОПК. Прискорення двох її основних складових — приватизації оборонних підприємств та розширення міжнародного військово-технічного співробітництва — дасть змогу за певних умов значною мірою послабити фінансове напруження на підприємствах ОПК. Така трансформація не розв'яже усіх проблем, пов'язаних з реструктуризацією оборонної промисловості, але може стати першим результативним кроком на шляху її перебудови.

У статті обґрунтовано положення, впровадження яких, на думку авторів, прискорило б ринкову трансформацію ОПК.

Стан ВТС України з іншими країнами. Україна має певний досвід проведення ВТС. Вона входить до десятків провідних експортерів озброєнь і військової техніки у світі. Обсяги експорту оборонної продукції, що здійснюється в понад сорок країн світу, щорічно зростають. Так, 2006 р. обсяги реалізованої продукції лише «Укрспецекспортом» зросли на 15%, а загальні обсяги продажу військової продукції становили близько 700 млн дол. США.

ВТС здійснюють за трьома основними напрямами: експорт ОВТ, які вивільнюються внаслідок скорочення ЗС України, до інших країн; підтримання у боєздатному стані та модернізація ОВТ власних збройних сил; створення спільно з провідними фірмами і компаніями інших країн високотехнологічної наукоємної продукції подвійного призначення та її експорт.

За першим напрямом відповідно до Реєстру основних контрактів України у галузі продажу оборонної продукції у 2005—2006 рр. до США було експортовано ракетну систему 9К72, чотири пускові установки 9Р117М1 для системи «Скад-Б», двадцять дев'ять ракет 9М39 для ПЗРК «Ігла», до Грузії — шістнадцять танків Т-72, 12 БМП-2 та десять БТР-80; до Білорусі — десять навчально-тренувальних літаків; до Латвії — два вертольоти Мі-8Т; до Словаччини — три ракети Р-27; до Уганди — дванадцять бойових машин піхоти БМП-2 тощо.

Особливості ВТС з Росією. Військово-технічне співробітництво за другим та третім напрямками проводиться переважно з Росією. Україна отримала у спадщину не тільки радянські ОВТ, а й військово-технічну залежність від Росії. Нині близько 60% комплектуючих для підприємств ОПК України поставляють з Росії. Водночас

близько 400 підприємств військової промисловості Росії залежать від поставок з України. Серед спільних проектів України і Росії слід назвати створення літаків Ан-74, Ан-148, Ан-140, модернізацію літака Ту-334, авіаційних двигунів для літаків та гелікоптерів, створення сучасних газотурбінних установок, постачання українською стороною ракет класу «повітря-повітря», продовження технічного ресурсу міжконтинентальних балістичних ракет SS-18, що перебувають на озброєнні ракетних військ стратегічного призначення Росії. Виконуються також відомі інноваційні проекти в ракетно-космічній галузі: «Днепр», «Морський старт», «Наземний старт» та «Повітряний старт».

Проте Росія обрала стратегічний курс на створення основних видів ОВТ за замкненим циклом на своїй території. На цьому шляху вона демонструє певні успіхи. Створюється російська ракета-носіє «Ангара» — конкурент української ракеті-носіє «Зеніт». Російське НВО «Сатурн» завершило випробування першого російського базового корабельного газотурбінного двигуна четвертого покоління потужністю 7000 к.с. Також Росія демонструє негативне ставлення до намагань України інтегруватися в євроатлантичний простір. Щоразу, коли активізуються процеси підготовки нашої країни до вступу в НАТО, представники російської влади енергійно обговорюють у ЗМІ питання радикального скорочення ВТС з Україною.

Щоправда, деякі з них стверджують, що у повному обсязі Росія не припинить російсько-українського ВТС навіть після вступу України до НАТО. Якщо вести мову про комерційні взаємовигідні контракти, з цим твердженням, за певних умов, можна погодитися. Але навіть такі контракти не застраховані від стратегічного втручання політичного істеблішменту Росії. Наприклад, після того, як на надзвичайній конференції у Відні делегація Угорщини — нового члена НАТО — не підтримала (разом з делегаціями ще двадцяти однієї держави Європи і Північної Америки) жодної пропозиції Москви щодо модернізації ДЗЗСЄ, Росія припинила узгодження контракту з угорською стороною щодо закупівлі у неї винищувачів МіГ-29 та модернізації за ці кошти вертольотів Мі-27 та Мі-24 для збройних сил Угорщини.

За таких умов вкрай важливим стає започаткування ВТС України з іншими державами.

ВТС України з країнами—членами НАТО. Намагання України розгорнути ВТС з західними країнами — членами Альянсу поки що не мало помітних результатів. Причинами гальмування співробітництва є певна невизначеність щодо термінів підготовки і вступу України до НАТО (п. 27 Універсалу національної єдності), дер-

жавна форма власності оборонних підприємств, їхній критичний стан та проблематичність дотримання українськими оборонними підприємствами західноєвропейського принципу «справедливого обігу коштів та ресурсів», за яким має забезпечуватися баланс обігу фінансових і матеріальних ресурсів між країнами-партнерами (тобто, скільки одиниць продукції країна-партнер зобов'язується закупити, стільки замовлень на виробництво у грошовому вимірі отримають її підприємства). Причинами гальмування є також вимушена орієнтація відповідних державних структур України на Росію, що зумовлено визначеним вище другим напрямом ВТС.

Політичний тиск на оборонну галузь. Виробництво оборонної продукції дедалі більше набуває ринкового характеру і стає транснаціональним. З другого боку, воно формується під впливом державних політичних рішень, пов'язаних із захистом власної воєнної безпеки, впливом союзних зобов'язань, захистом своїх ринків збуту. Майже в кожній країні запроваджено певні важелі обмеження участі іноземних компаній у створенні національних ОВТ.

В умовах України на оборонну галузь негативно впливає внутрішня політична ситуація. Протистояння основних політичних сил, різні підходи до реструктуризації ОПК та відсутність компромісу гальмують процеси перебудови.

Тим не менш, надзвичайно висока вартість сучасних озброєнь, необхідність якісного підвищення їхнього технологічного рівня штовхає уряди країн до розширення й поглиблення міжнародного співробітництва в оборонно-технічній галузі. Пріоритетними напрямками такого співробітництва стають спільне створення наукоємних високотехнологічних ОВТ та розробка окремих систем, їхніх основних складових, комплектуючих і постачання сировини.

Ринкова трансформація ОПК є комплексною проблемою державного рівня, яка потребує в умовах України узгодження стратегічних поглядів на перебудову ОПК конкуруючими політичними силами, врахування особливостей ринкового виробництва ОВТ у провідних країнах світу, дослідження й вирішення низки питань, пов'язаних із системними змінами в державному управлінні ВТС у нових умовах, збільшенням частки оборонних підприємств, які потрібно приватизувати; впровадженням інноваційних складових під час розробки продукції; створенням пільгових умов для діяльності підприємств ОПК; проведенням перебудови ОПК, прискоренням організації інтегрованих структур (за умови достатнього бізнес-обґрунтування їхньої діяльності); розробкою законодавчо-нормативних актів в інтересах ринкової трансформації ОПК. Окремо слід наголосити на найбільш

чішій проблемі — інертності уряду щодо перебудови ОПК та його ринкової трансформації.

Підходи до розв'язання проблеми. Щодо умов для започаткування ВТС з країнами НАТО. Військово-технічне співробітництво України з західноєвропейськими країнами значною мірою може прискорювати ринкову трансформацію ОПК. Незважаючи на «м'яке протистояння» між НАТО та Росією, Україна за однозначного визначення свого військово-політичного статусу може започаткувати таке ВТС. Інвестиції для забезпечення принципу «справедливого обігу коштів та ресурсів» із започаткуванням ВТС із західними країнами можна отримати у разі приєднання України до Плану підготовки до членства в НАТО. Наприклад, на етапі підготовки Польщі до вступу в НАТО до її економіки було інвестовано 2,7 млрд дол. США, 1998 р. — 5 млрд 1999 р., коли Польща вступила в Альянс, вона отримала 8 млрд дол. США.

Додаткові інвестиції можна забезпечити через використання ринкового офсетного механізму (у разі часткової закупівлі ОВТ у країн-членів НАТО). Офсетні угоди з експортерами ОВТ дають змогу компенсувати Україні частину витрат у формі зустрічних кредитів, інвестицій, торговельних зобов'язань (40—90% вартості обсягу основних контрактів).

Джерелом додаткового завантаження підприємств могло б слугувати виконання контрактів підприємствами ОПК в інтересах європейських корпорацій. Уряди країн Європейського Союзу, зрозумівши, що захист національної військової промисловості від негативних проявів ринку призводить до спаду її конкурентоспроможності, 2007 р. відкрили новий портал у всесвітній електронній мережі для розміщення пропозицій щодо виконання контрактів в інтересах європейських корпорацій. Портал дає вільний доступ усім зацікавленим підприємствам до інформації про існуючі урядові чи приватні оборонні контракти. Будь-яке українське підприємство може знайти вигідний контракт та укласти угоду з відповідним бізнес-партнером у Європі. Хоча виконання таких контрактів сприятиме, насамперед, розвитку програм західноєвропейських корпорацій, воно також забезпечуватиме додаткову підтримку оборонних підприємств України.

Щодо системних змін у державному управлінні ВТС. Проведення ВТС є чутливою складовою воєнно-технічної політики, яка, в свою чергу, є невід'ємною часткою зовнішньої політики і перебуває винятково в сфері відповідальності Президента України. Головним інструментом у цій галузі є державна компанія «Укрспецекспорт». До недавнього часу діяльність компанії не викликала зауважень з боку зацікавлених

сторін. Але політичне суперництво за право контролювати ВТС змінило ситуацію. У березні поточного року без розробки відповідної узгодженої Концепції ВТС у нових умовах уряд схвалив створення Державного концерну «Національне об'єднання «Укрспецекспорт». Імовірно, в подальшому уряд намагатиметься зрівняти в правах існуючу компанію «Укрспецекспорт» та п'ять її дочірніх підприємств в складі концерну, перебравши на себе більшість політичних та господарчих складових ВТС. Такі зміни призведуть до негативних наслідків.

Варто створити тимчасову президентсько-урядову групу з розробки нової Концепції ВТС у нових умовах, в якій визначатиметься відповідальність Президента України за політичну складову ВТС, а Кабміну України — за економічну (з можливістю колегіального прийняття політичних та економічних рішень з найпроблемніших питань ВТС).

Доцільність приватизації підприємств ОПК. Протиріччя між бюджетним фінансуванням ОПК за залишковим принципом і реальними потребами підтримки оборонних підприємств досягли критичної межі. Мізерні обсяги бюджетного фінансування не можуть зупинити запад ОПК.

Сьогодні державні оборонні підприємства не в змозі отримати кредити, оскільки їм заборонено надавати своє майно під заставу, а брак обігових коштів не дає змоги забезпечити їхнє погашення. Приватні іноземні компанії також не охочо погоджуються працювати з державними підприємствами, навіть якщо в останніх є кредитні кошти, оскільки у разі форс-мажорних обставин ці структури матимуть судові справи не з підприємством, а з державою, виграти які для них буде проблематично.

Настав час, коли уряд для підвищення інвестиційної привабливості ОПК має перейти «психологічний Рубікон» і прийняти рішення щодо збільшення кількості оборонних підприємств та виробничих структур, що підлягають приватизації.

Стан приватизації підприємств ОПК України. Першим помітним досвідом повної приватизації оборонного підприємства-гіганта стало створення ВАТ «Мотор-Січ». Завдяки вірно обраній стратегії і напрямів діяльності ВАТ «Мотор-Січ» щороку має прибуток, який дає змогу планувати та здійснювати подальший розвиток підприємства за рахунок розробки й упровадження інноваційних проектів зі створення авіаційних двигунів. Основне завдання керівництва країни щодо приватного ВАТ «Мотор-Січ» — державний нагляд за тим, щоб подальші приватизаційні кроки не поставили це підприємство під контроль іншої держави.

ВАТ «Хартрон» перетворено на холдинг. До його складу увійшли управляюча компанія (власне ВАТ «Хартрон») та 13 підприємств у формі товариств з обмеженою відповідальністю, створених за його участю. Частина з них (НВП «Хартрон-Аркос», «Хартрон-Плант», «Хартрон-ЮКОМ», «Хартрон-Консат», «Хартрон-Askond») орієнтована на створення продукції ракетно-космічного профілю, частина (НВП «Хартрон-Енерго», «Хартрон-Інкор», «Хартрон-Експрес», ТОВ «Весторп») працює в інтересах енергетики та залізничного транспорту. Інші спеціалізуються на виробництві обладнання для соціальної сфери. Частка ВАТ «Хартрон» в уставному капіталі цих підприємств становить від 25% до 90%, тоді як частка держави в його уставному капіталі, починаючи з 2004 року, становить 50% + 1 акція. Проведена реструктуризація ВАТ «Хартрон» забезпечила високий рівень стійкості компаній та товариств до можливих економічних ризиків у сучасних умовах.

Серед підприємств середнього бізнесу можна відзначити приватне оборонне підприємство «Адрон» (відомий розробник станцій оптико-електронного придушення «Адрон КТ-01АВ» для гелікоптерів Мі-8, Мі-17, Мі-24).

Нині внесено зміни до трьох законів України — «Про підприємництво», «Про державне оборонне замовлення», «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», які дають змогу приватним фірмам і компаніям розробляти, виробляти, продавати, модернізувати та утилізувати ОВТ. На черзі підготовка і прийняття закону, який має закріпити право приватного капіталу на інтелектуальну власність. Хоча проведені заходи досить ефективні, темпи приватизації оборонних підприємств не відповідають нагальним потребам ОПК.

Ризики приватизації. Слід зазначити, що приватизація підприємств ОПК із використанням лише традиційних вимог до інвестора-покупця може не тільки не дати позитивних, а й призвести до негативних результатів у разі, коли останній або планує виробляти оборонну продукцію насамкінець, або взагалі руйнує оборонно-виробничі потужності. Після купівлі інвестор, зазвичай, частково чи повністю змінює менеджмент підприємства, консолідує активи підприємства та ділить його на сегменти, які відповідають бізнес-стратегіям, за яких виробництво продукції стає одним із елементів бізнес-процесу, а акценти зміщуються у бік створення тих зразків продукції, які приносять найбільший прибуток. За таких умов, якщо для інвесторів підприємство не будуть сформульовані спеціальні додаткові вимоги щодо збереження і розвитку оборонних технологій та виробництва ОПК, навряд чи буде користь від їхньої приватизації.

Регулятивну функцію держави за ринкової трансформації ОПК необхідно підвищити, оскільки в умовах протистояння основних політичних сил, змін форм власності оборонних підприємств, схем їхнього підпорядкування й управління зростає ймовірність посилення кризових явищ та небезпека втрати керованості процесом. Пріоритетними важелями державного регулювання мають бути удосконалені законодавчо-правові механізми ринкової трансформації ОПК, формування і контроль реалізації державних оборонних замовлень, ліцензування виробничої діяльності в оборонній галузі, підтримка експорту, експортний контроль та державна підтримка підприємств ОПК, що й працюють на «проривних» технологічних напрямках, у тому числі — наданням цільових тимчасових пільг та преференцій.

У Верховній Раді України зареєстровано проект закону «Про внесення змін до Закону України «Про державне оборонне замовлення», який має створити, за заявами урядових структур, умови для поліпшення загального стану справ в оборонній промисловості та масштабної приватизації її підприємств.

Зокрема, пропонується обмежити кількість державних замовників «головними розпорядниками бюджетних коштів». За чинним законом державними замовниками виступають центральні органи влади та уповноважені військові частини. Нова редакція фактично відсторонює від закупівель ОВТ ЗС України, які їх експлуатують.

Зміни передбачають вилучення положення щодо розміщення оборонного замовлення на експорт озброєнь. Пропонується не включати до оборонних замовлень експортні поставки продукції оборонного призначення. Це деформує існуючу систему, що забезпечує виконання міжнародних договорів України з питань військово-технічного співробітництва, зокрема заходів з дотримання режиму контролю над міжнародною торгівлею зброєю масового ураження і його елементами та щодо торгівлі звичайним озброєнням.

Також пропонується вилучити положення, яке зобов'язує виконавців оборонного замовлення з міжнародних постачань послуг і товарів мати державні повноваження щодо зовнішньоекономічної діяльності в цій галузі, та ліквідувати державну підтримку ОПК у будь-якій формі.

Без сумніву, реалізація таких положень на шляху масової приватизації підприємств ОПК лише погіршить загальну ситуацію.

Щодо частки державної власності в ОПК. Вищі органи влади України мають зробити вибір

в координатах «...Цілісність ОПК — централізація — *приватизація* та дерегуляція управління...». Результати вибору слугуватимуть необхідними вихідними даними для створення реалістичної моделі ринкової трансформації ОПК з урахуванням результатів аудиту підприємств ОПК, економічних можливостей держави з їх утримання, очікуваних джерел позабюджетного фінансування, рентабельності підприємств, ринків збуту, менеджменту та кадрів. Без такої моделі визначити оборонні підприємства, які мають бути у державній власності чи у приватній (з державною часткою власності або без неї), вельми проблематично.

Особливу увагу необхідно приділити визначенню державної частки власності в оборонних підприємствах, які, з одного боку, мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, з другого — утримання і розвиток яких держава не в змозі забезпечити навіть у середньостроковій перспективі.

Додаткові умови щодо приватизації оборонних підприємств. Верховна Рада України, за поданням представників уряду, прийняла в першому читанні проект закону України «Про Державну програму приватизації на 2007—2009 роки», в якому сформульовано основні вимоги до приватизації підприємств, зокрема до тих, що мають стратегічне значення для економіки й безпеки держави.

Сформульовані вимоги до приватизації таких підприємств мають неприйнятно загальний характер, а віднесення затвердження умов конкурсу для відкритих торгів з продажу оборонних підприємств лише до прерогативи Кабміну України збільшує ймовірність прийняття недостатньо обґрунтованих рішень.

В умовах продажу оборонних підприємств, які повинні висувати відповідальні державні структури, мають бути передбачені зобов'язання інвестора підприємства щодо збереження та розвитку оборонних технологій та виробничих потужностей, створення (або участі у створенні) нових конкурентоспроможних ОВТ, щодо участі у підготовці та виконанні Державних програм розвитку ОВТ і щорічних державних оборонних замовлень, а також щодо виконання наказів Міністерства промислової політики України. Також має бути передбачено механізм повернення оборонного підприємства у державну власність у разі невиконання інвестором цих вимог, а також положення щодо «диверсифікації» інвесторів із метою запобігання контролю приватизованих підприємств представниками інших країн. Наведені вимоги мають балансуватися наданням пільг для інвесторів підприємств у обсягах, що забезпечать пріоритетність виконання державних завдань у галузі оборонного виробництва.

Необхідність підвищення інноваційних складових у продукції ОПК. Сьогодні створюють експортну оборонну продукцію переважно з використанням радянських технологій. Розробка нових технологій та нової елементної бази, що становить інноваційну основу оборонних проєктів, майже не здійснюється. Існуюча Державна інноваційна компанія може надати кредити для виконання лише певної кількості незначних за обсягами інноваційних проєктів ОПК. За експертною оцінкою, щорічні обсяги інвестицій в ОПК для випуску інноваційної оборонної продукції в помірних обсягах мають становити 2—3 млрд грн. упродовж 7—10 років. Без залучення значних позабюджетних коштів, без надання достатніх пільг для підприємств ОПК започаткування реальної ринкової трансформації ОПК навряд чи можливе.

Пільги для високотехнологічних підприємств. На першому етапі пільги можна надати тільки тій частині високотехнологічних підприємств і структур ОПК, які «вижили» за рахунок власних коштів, налагодили випуск конкурентоспроможної продукції та продаж її на зовнішньому ринку. Їхня кількість становить близько 20% від загальної кількості підприємств ОПК. Серед таких підприємств і організацій можна назвати: «Сатурн», «Оріон», «Топаз», «Хартрон», КБ «Луч», ДКБ «Південне», «Південний машинобудівний завод», «Мотор-Січ», «Іскру», заводи «Артема» та «Арсенал» тощо. Відомо, що високотехнологічні виробництва є каталізаторами створення проривних технологій. Переоснащення та переозброєння ЗС України так чи інакше пов'язане з перспективними науково-технічними розробками і технологіями. Підприємствам та виробничим структурам, які виготовляють високотехнологічну продукцію з інноваційними складовими, необхідно: забезпечити політичні та економічні гарантії вільної циркуляції зовнішнього і внутрішнього капіталу й пільги, кращі, ніж в інших країнах, зменшити терміном на 3—5 років податок на прибуток до 10% замість існуючих 30%; впровадити державний механізм пільгового (безвідсоткового) кредитування підприємств; замінити існуючий пострадянський фінансово-організаційний механізм фінансування наукових розробок ринковим механізмом та захистити технології підприємств, які випускають унікальну продукцію, вітчизняними і закордонними патентами.

Створення високотехнологічних інтегрованих структур (ІС). Сьогодні на світовому ринку військової продукції мають успіх ті компанії, які заздалегідь об'єднали свій інтелектуальний, науково-технічний, технологічний та промисловий потенціал у формі потужних інтегрованих структур. Процеси створення ІС у США завершилися 1997 р., в Західній Європі вони на стадії завершення, в Росії наприкінці 2005 р. було

створено 9 ІС з 19 запланованих, чотири перебувало в завершальній стадії формування. Лідером структурної перебудови і налагодження партнерських відносин між державою та приватним капіталом у Росії стало ВАТ «НПК «Іркут», основною продукцією якого є винищувачі Су-30МК, літаки-амфібії Бе-2000 та ін.

В Україні створення ІС перебуває на початковому етапі. Причинами цього, крім складності справи, є нерішучість відповідальних владних структур щодо радикальної перебудови ОПК, несвідоме копіювання західноєвропейського та російського досвіду створення ІС без належного бізнес-обґрунтування. Наслідком такого підходу стало створення літакобудівної корпорації «Національне об'єднання «Антонов», яка так і не показала переваг ІС. Успіх такої справи визначається політичною та економічною збалансованістю системи, в якій функціонуватиме ІС, гнучкістю та оперативністю структур, задіяних у їхньому створенні, і у процесах позбавлення від надлишкових потужностей для забезпечення раціональної структури, і в переході на нові види продукції тощо.

Щодо відтворення інтегруючої ланки з перебудови ОПК. Сьогодні навряд чи можна знайти фахівців, які стверджували б, що розформування Державної комісії з питань оборонно-промислового комплексу України не було помилкою. Досвід показує, що вирішити широкий спектр складних комплексних завдань з ринкової трансформації й перебудови ОПК за допомогою комісії та рад, які працюють на громадських засадах, проблематично. Без ґрунтовних матеріалів та проєктів рішень, які мають бути напрацьовані фахівцями на постійній основі, результативність роботи таких комісій та рад буде незадовільна. Саме через відсутність таких напрацьованих Державна комісія з питань реформування Збройних Сил України, інших військових формувань та оборонно-промислового комплексу при Президентові України (*Указ Президента України від 2 грудня 2005 р. № 1691*) жодного разу не розглядала проблемні питання реалізації затвердженої Держпрограми ОПК. До розгляду цих питань також не залучали і Раду генеральних конструкторів зі створення техніки для потреб оборони і безпеки держави, яку утворено при Кабінеті Міністрів України (*постанова Кабінету Міністрів України від 2 червня 2004 р. № 735*). Доцільно відтворити раніше розформовану Державну комісію з питань ОПК України (можливо, у формі Державного комітету чи Національного агентства).

До речі, прагматична Росія вже поновила свої інтегруючі ланки в цій галузі.

Законодавчо-нормативне забезпечення. Розв'язання зазначених проблем потребує належ-

ного законодавчо-правового забезпечення ВТС. Нині стан справ у цій галузі не відповідає реальним потребам. Відсутнє юридичне тлумачення основних засад державної політики та державного регулювання в галузі ВТС, а також не визначено повноваження виконавчої влади. Різні варіанти проекту закону «Про воєнно-технічне співробітництво з іншими країнами» вже не один рік узгоджують державні структури. Законодавчо закріплених спеціальних вимог щодо приватизації оборонних підприємств не існує взагалі. Щодо правових засад використання офсетних схем під час закупівлі Україною оборонної продукції за кордоном, то Комітет з національної безпеки і оборони Верховної Ради України лише зареєстрував проект відповідного закону «Про внесення змін до закону України «Про державне оборонне замовлення».

Для впровадження основних положень доцільно:

1. Розробити та розглянути на засіданні РНБОУ «Урядову цільову програму першого етапу ринкової трансформації ОПК України», що сприятиме розширенню ВТС України з іншими країнами.

2. Під час розробки «Урядової цільової програми...» передбачити узгодження програми приватизації оборонних підприємств з програмою реструктуризації ОПК, заходи щодо системних змін у державному управлінні ВТС, збільшення частки оборонних підприємств, які підлягають приватизації; впровадження інноваційних складових під час розробки оборонної продукції, створення сприятливих умов для діяльності високотехнологічних наукоємних підприємств ОПК, організації інтегрованих структур та створення належної законодавчо-нормативної бази.

3. Створити тимчасову президентсько-урядову робочу групу для розробки Концепції ВТС в нових умовах. Під час розробки Концепції передбачити відповідальність Президента України за політичну складову ВТС; Кабміну України — за економічну складову під час вибіркового колегіального прийняття політичних та економічних рішень із найпроблемніших питань щодо ВТС.

4. Розробити обов'язкові для виконання додаткові вимоги для покупців підприємств ОПК (або їхніх часток), у тому числі іноземних інвесторів, щодо збереження та розвитку оборонних технологій та виробничих потужностей. Передбачити механізм повернення підприємства у державну власність у разі невиконання власником цих вимог та сформулювати відповідні положення щодо «диверсифікації покупців» з метою запобі-

гання контролю приватизованих підприємств з боку інших країн. Для інвесторів-покупців підприємств ОПК, враховуючи наведені вимоги передбачити достатні пільги.

5. З метою забезпечення сприятливих умов діяльності високотехнологічних наукоємних підприємств (інтегрованих структур) ОПК передбачити:

надання політичних та економічних гарантій вільного обігу внутрішнього та зовнішнього капіталу з пільговими умовами для інвесторів підприємств, що створюють конкурентоспроможну продукцію з *інноваційною складовою*;

технічне переоснащення технологічної та експериментально-промислової бази підприємств за рахунок коштів внутрішнього та зовнішнього капіталу, що надаватимуться на пільгових умовах;

зменшення ставки податку на прибуток із 30% до 10% для підприємств, спроможних створювати висококонкурентну новітню продукцію, терміном на 3—5 років;

розробку й упровадження державного механізму пільгового безвідсоткового кредитування високотехнологічних підприємств, у тому числі через Українську державну інноваційну компанію;

впровадження ринкового механізму фінансування наукових розробок в оборонній галузі замість існуючого;

захист вітчизняними та закордонними патентами технологій оборонних підприємств, на яких базується випуск унікальної продукції.

6. Ініціювати додаткові зусилля щодо започаткування ВТС України з країнами НАТО, передбачивши прискорення однозначного визначення військово-політичного статусу України, а також започаткування пілотного проекту із закупівлі частки ОВТ у країнах—членах НАТО на офсетних засадах та дослідження можливостей виконання підприємствами ОПК контрактів, що пропонують західноєвропейські компанії на сайті Європейського оборонного агентства.

7. Сприяти прискоренню розробки й прийняттю законів України: «Про військово-технічне співробітництво з іншими країнами», «Про особливості приватизації підприємств ОПК України» та «Про внесення змін до закону України «Про державне оборонне замовлення» після відповідного доопрацювання.